
OCENE IN POROČILA

Matjaž Kmecl: *Tisoč let slovenske literature: drugačni pogledi na slovensko literarno in slovstveno preteklost*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2004, 450 str.

Posredovanje branja nas vodi k analizi njegovih imanentnih struktur. Pomen ponovnega opisa, rediskripcije, pa je v tem, da se ricoeurjevsko premikamo v hermenevitičnem loku med življenjem, prečkanjem z literarnim, v našem primeru pač zgodovinsko-literarnim delom, in se vračamo k življenju. Tu se je nujno vprašati po tem, kaj pomeni v literarno-zgodovinski predstavi beseda življenje. Preprosto opis poti dejanskega literarnega ustvarjanja v tisočletju slovenske literature. Gre za sklicevanje na preteklost in na realno aplikacijo slovenskih literarnih ustvarjalcev v tem času. Na tej poti smo do sedaj lahko uzrli vrsto pristopov o našem slovstvu in književnosti, od Slodnjakove, Pogačnikove, Zadravčeve do najnovejše *Slovenske književnosti* v treh delih. Nekatera od teh so bližje znanstvenim raziskavam, druga pa so bolj esejistično-publicistična. Ni nam potrebno veliko razmišljati, kam uvrstiti naslovno besedno zvezo *Tisoč let slovenske literature*, saj nas k temu napoti kar avtor sam, ko v zaključku knjige zapiše, da bi to delo še najlažje imenovali zgodba slovenske literature in slovstva. Po tem bi morda lahko kdo sodil, da gre za lahkotno opisovanje slovenske literarne zgodovine, a je potrebno zapisati, da je ta knjiga vse prej kot to. Dokaj podrob-

ni in vsestranski opisi literature in njenih ustvarjalcev ter različnih literarnih smeri in ob tem še filozofsko utemeljenih obdobjih nas prepričajo o tem, da gre bolj za celoto, ki želi biti drugačna od drugih tovrstnih del. Tu pa nam znova pomaga avtor knjige, ko v podnaslovu zapiše, da gre za drugačne poglede na slovensko literarno in slovstveno preteklost.

Kaj vse zajema ta drugačnost: začetki segajo od prvih stoletij slovenske književnosti do polliterarnih časov, ko je Primož Trubar izdal prvi knjigi, Janeza Svetokriškega in njegove pridige, literarno klasiko, ki se začena z Antonom Tomažem Linhartom in Valentinom Vodnikom, nadaljuje s Francetom Prešernom in z njegovim literarnim okoljem, prehajanje k Franu Levstiku in Josipu Stritarju ter prvimi romanopisci, predvsem Josipom Jurčičem, Jankom Kersnikom idr. Sodobna književnost je popisana z ustvarjalci moderne: Ivanom Cankarjem, Otonom Župančičem, Dragotinom Kettejem in Josipom Murnom, omenjena je tudi Zofka Kvedrova, tem sledita samohodca, kot ju imenuje Kmecl, Alojz Gradnik in Fran Milčinski, za mistike so imenovani Stan-ko Majcen, Slavko Pregelj in Juš Kozak, na poti v avantgardo pa so okrepljeno zapisani Anton Podbevšek, Srečko Kosovel, Slavko Grum in Tone Seliškar.

V zadnji sklop knjige so uvrščeni novi objektivizem, socialnokritični realizem in ustvarjalci, ki se gibljejo na meji transcendentnega ter predstavljajo v tistih časih odklon od družbenoideološko privilegiranih literarnih tokov. Obravnavani so značilni predstavniki, kot so Edvard Kocbek, Mile Klopčič, Božo Vodušek, Vladimir Bartol, Bratko Kreft, Miško Kranjec, Ludvik Mrzel, Prežihov Voranc, France Bevk, medvojni Karel Destovnik Kajuh in France Balantič idr. Po povojnih avtorjih kramparske poezije in v petdesetih letih predstavnikov t. i. intimizma (Janez Menart, Kajetan Kovič, Tone Pavček, Ciril Zlobec ter Ivan Minatti in še nekateri) pa preostane časa in prostora le še za bolj bežne opombe nekaterih sodobnejših avtorjev, kot so Andrej Hieng, Boris Pahor, Alojz Rebula, Pavle Zidar, Dominik Smole, literarni teoretik Taras Kermauner in pesnika ter dramatika Gregor Strniša ter Dane Zajc. Po navedbi pisca knjige je ta razdelek skromnejši zaradi upoštevanja časovne distance.

Seveda zgodovinski tok slovenskega slovstva oziroma književnosti ne prikazuje zgolj avtorjev, ustvarjalcev književnih del, temveč se ves čas opredeljuje tudi glede na zunanje okolje, v katerem se posamezne literature v določenem hipu znajdejo. Vse je, kot že rečeno, osmišljeno tudi s filozofskim vidikom, z različnimi kulturnimi gibanji v svetu, literarnimi smermi, strujami, tokovi, opredeljeni so pojmi, kot so barok, renesansa, modernizem idr. Na časovni premici se znajdejo tako kronološki kot biografski opisi, ki pa so dodatno osmišljeni še s posameznimi citati, z odlomki iz knjižnih del, opombami ipd.

Brez prehitevanja se najprej ozrimo po

uvodnih pojasnilih, kjer je skupni imenovalec posredovan s poimenovanjem naroda s pomočjo literature, z iskanjem slovenske slovstvene preteklosti, izvirstnostjo pristopa k delu, s funkcijo narodnega osvobajanja, z vsenarodnim razvojem, s slogovno in periodizacijsko opredelitvijo ter razvojno logiko zgodovinskih slogov. To je vsekakor zanimiva napoved za pot spoznavanja slovenske literarne zgodovine na nov in poseben način, vprašanje, koliko je drugačna od dosedanjih, pa ostaja zaenkrat še odprto.

Na začetku stojijo *Brižinski spomeniki*. Njihova pomembnost je opredeljena tako z jezikovnega, s časovnega kot tudi civilizacijskega vidika. Poudarjen je pomen liturgičnega zapisa zaradi slovenskega jezika, ob tem pa je zastavljeno vprašanje o njihovi literarni vrednosti. Omenjeno je tudi, da je bilo z nekaj verzi v 15. stoletju na Slovenskem že prisotno znamenje viteško-trubadurske slovenščine. Iz približno tega obdobja avtor seveda opiše še *Celovski* in *Starogorski rokopis*. Vsega ravno dovolj, da je bralec poučen o začetku slovenske pismenske tradicije.

Temu sledi s polliterarnim imenom opisani čas. Slovenski slovstveni protestantizem spada v obdobje, ko so v Evropi že poznali Gutenbergov knjigotisk, kar je vsekakor pomembno za povečane naklade knjig. Kmecl tu zaznava vpliv cerkve, predvsem protestantizma na izdajanje naših prvih tiskanih knjig (Primož Trubar, Jurij Dalmatin, Adam Bohorič). Stanje slovenskega duha, oziroma bolje Trubarjevega razmišljanja, pa dodatno pojasnjuje citat avtorja tiskanih knjig *Katekizem in Abecednik*: »Smili se, smili se tudi čez nas uboge Slovence. Mi

smo ja več koker drugi ljudje zuper te grešili, zatu mi tudi pravičnu več trpimo ...» Približevanje literarnosti zaznava avtor s fabuliranjem v Dalmatinovi *Bibliji* ter v prvih zametkih esejizma, kot polliterarnih besedilnih zvrsti, v Dalmatinovi eksegetični razlagalni razpravi k prevodu Svetega pisma. Ob omembi postilske razlage pa je opazen Kmeclov fenomenološki pristop opredeljevanja do obravnavane tematike, ko piše, da je takratni pisec nabožnega besedila izstopil iz transcendence in ponudil imanenco; onostranskost je opremil s tostranskostjo. Iz katekizma ne pozabi omeniti pesniških figur, ki so zaznamovane z nekaj rimami. Vse to kaže na natančen pristop k opisovanju izbrane tematike.

Obdobju vrste tiskanih izdaj knjig sledi krajši zapis o rekatolizaciji Tomaža Hrena, v kateri je bila knjižna bera skromna, vse do nabožnih knjižic Matije Kastelca in *Slave vojvodine Kranjske* Janeza Vajkarda Valvazorja. Za tem je kar pomemben del knjige namenjen umetniškim pridigam Janeza Svetokriškega. Ta je najprej opredeljen z rodovnim, potem pa z vsebinskim in literarnoanalitičnim opisom njegovih del. Kmecl poudari slovstveno-literarni napredek, ki je zaznan v teh pridigah predvsem v humornosti in erotičnosti, mišljenjski kot pa zaznava v jasnem ločevanju tostranstva od onostranstva.

Ob Svetokriškem sta omenjena še dva njegova pridigarska sodobnika – Roge-rij in Basar, ki pa ne dosejata Svetega priročnika glede notranjih daljnosežnosti v zvezi z razmišljanjem o združenosti Slovencev v skupnem jeziku ter duhovnem in kulturnem življenju.

Ta sklop literarne zgodovine je zaključen z omembo prihajajočega prvega sloven-

skega pesniškega almanaha *Pisanice od lepih umetnost*, v 18. stoletju pa potem še vrsta izdaj slovnice ter janzenist, prevajalec Svetega pisma, Jurij Japelj.

To je že napoved za literarno klasiko, ki jo avtor imenuje veselo prebujenje. Poudari pomen ustanovitve različnih akademij (Dizmova bratovščina, Akademija delovnih, filharmonična akademija, akademije enodnevnice). Za konec stoletja poudari pomen začetka izdajanja sprotnoinformacijskega časopisa *Ljubljanske novice*, predvsem pa je pomembna opredelitev sprememb, ki so povzročile, da je prišlo v ospredje novo pojmovanje človeškega bitja brez vnaprejšnje religiozne in družbene določenosti. Za Slovence je, ob splošnem prebujanju evropskega zavedanja nacionalnega, nakazan problem, da nismo imeli uradno vzpostavljene možnosti za razvoj lastnega jezika drugače kot med preprostim ljudstvom. Avtor zastavlja vprašanje o tem, kako bi se zborna slovenščina sploh lahko kdajkoli izoblikovala? V zvezi z mimetično literaturo, ki vlada kot merilo že od antike dalje, pa omenja nezmožnost našega jezika, da bi avtentično artikuliral kraljevski oziroma vsaj knežji govor, ker tovrstni družbeni sloji niso uporabljali slovenščine kot govorni jezik. V kritični opredelitvi tovrstnih poizkusov je citiran del neuspešnega poizkusa opernega libreta *Belin* Antona Feliksa Deva.

Na tem mestu Kmecl poudari Zoisov krožek in za jezik pretanjenega pisca Antona Tomaža Linharta, ki je z *Županovo Micko* in *Matičkom* pokazal, da je slovenski jezik vendarle primeren tako za prevod kot tudi za umetniško ustvarjanje. Ugotovitev seveda ni nova, je pa zagotovo dobro nakazana z nekaj

primeri iz obeh iger. Ugotavljanju Linhartovega izostrenega posluha za jezik je dodano razmišljanje o filozofskem vplivu Rousseaujeve misli o človekovem naravnem delovanju.

V nadaljevanju poudarja pomen Vodnikove vedrine pri pesnjenju in literarno razglašenost manj pomembnih piscev, kot je recimo Pavel Knobl in njegove banalne hvalnice verzificiranim kramarskim reklamam.

Na poti v visoko umetnost pride tako Kmeclova zgodba do pesnika Franceta Prešerna. Njegov pomen dokazuje s pomočjo takratnega družbenega in historičnega okolja, literarnoteorične, miselne in jezikovne narejenosti. Zanimive so podrobnosti, ki se dotikajo tako sodelovanja Franceta Prešerna z Matijo Čopom, čbeličarjev, jezikovnega razvoja, dotakratnih in Prešernovih poetičnih postopkov pisanja kot tudi sapic, ki so nekaj časa celo bolj cenile Jovana Vesela Koseskega kot Franceta Prešerna. Kmecl zapiše, da bi naj slovensko literarno tradicijo in umetniški jezik na najvišji literarni ravni ustvaril dovolj daljnoviden, samonikel, nekomforen in obenem nadarjen pesnik. To je izhodišče, na katerem razloži Prešernov pesniški razvoj. Vseobsegajoča sila ljubezni in razumevanje lastne usode v okviru slovenstva sta temeljiteje analizirani s pomočjo *Sonetnega venca* in *Krsta pri Savici*. Vsekakor je pomembno, da objektivno opredeli odnos do Julije Primic in njen vpliv na pesnikovo ustvarjanje (ljubezni do Julije namenja bolj fikcijsko in ne tako fatalno vlogo, kot ji je bila odmerjena v nekaterih starejših literarnoteoričnih razlagah) ter to, da sicer kritično analizira to poezijo, ji prisodi enega od ključnih momentov v

slovenskem literarnem razvoju, uvidi, da gre za enega od vrhov naše literature, a jo obenem ne mystificira.

Povzdignjenju slovenske literature na umetniško raven sledi obdobje programov in opis zavedanja glavnih protagonistov, kot sta Fran Levstik in Josip Stritar, da je jezik narodnost – »Vzemi narodu jezik in vzeli si mu vse«, citira Kmecl Frana Levstika. Ob pomembnosti šolstva, ki je bilo v tistih časih večinoma še nemško, sta tukaj prvič, kot nekakšni spremljevalki literature, omenjeni književnici Fani Hausmannova in Josipina Turnograjska. Kot bomo videli kasneje, pa moramo verjetno žal ugotoviti, da razen delno Zofki Kvedrovi, Kmeclova literarna zgodba drugim literarnim ustvarjalkam ni najbolj naklonjena. A ker tako priznanemu akademiku, kot je Kmecl, ne gre pretirano gledati pod prste, se ozrimo po nadaljevanju pripovedi o slovenski tisočletni literaturi. Tu sedaj vendarle nekoliko bolj zares uzremo Jerneja Kopitarja, ki je »hodil po glavah« takratnim srednjezmogljivim literarnoteoričnim umom, in sicer predvsem z ukrojeno mislijo, da bi Slovenci spesnili kak »narodni ep, ker da literature brez utemeljitvenega epa pač ni«. Takšna možnost je bila dana (a slabo izvedena) povprečnim ustvarjalcem Bleiweisovih *Novic*.

V nadaljevanju je posebej poudarjen Levstikov literarni program *Popotovanje od Litije do Čateža*, potem pa je relativiziran njegov vpliv na Josipa Jurčiča. Zanj meni Kmecl, da je vendarle ubiral tudi svojo literarno pot in da je v romane vnašal svoje poglede in svoj literarni postopek. Kmecl piše, da je znal Josip Jurčič predvsem poiskati veljavne domačine za sloven-

ski roman. Kmecl Franu Levstiku potrjuje mesto, ki mu pripada v literarni zgodovini, saj je s svojim programom veliko pripomogel k boljšemu pisanju, ob tem pa ugotavlja nekatera slaba programska mesta, kot so predpisovanje ostarele in dogmatske upreproščene šolske poetike ali poudarek na pretežno mimetični književnosti, češ da kaj veliko drugačnega slovenski kmečki narod ne bi utegnil razumeti. Tu so potem opisani odnosi do drugih takratnih ali nekoliko kasnejših ustvarjalcev in teoretikov, kot so Josip Stritar, Simon Jenko, Simon Gregorčič in Ivan Tavčar.

Slovensko »slovstveno njivo« avtor knjige nadalje poseje z Antonom Janežičem, ki se vprašuje po tem, ali »hočemo Slovenci imeti svojo književnost po zgledu drugih narodov ali ne.« Pripoved se bliža obdobju realizma, ki pa ostaja znotraj skepse o tem, ali smo ga pri nas zares sploh imeli ali pa so bila takratna literarna dela bolj v okviru polrealizma in romantičnega realizma. Ob Janku Kersniku, naravoslovnem Franu Erjavcu in pronicljivem opazovalcu Franu Celestinu imenuje Kmecl posebej *Mohorjeve večernice*, ki pa mu pomenijo »pomožni literarni standard«. S takšnim in podobnim izrazoslovjem pa izkazuje avtor tisočletne slovenske literature izredno spretnost v jeziku in domiselnost z izvirnim poimenovanjem posameznih literarnih dogodkov, obdobji ali programov.

Sledi uvrstitev med literate klasike prvega tovrstnega obdobja. Sem sodijo Fran Levstik, Josip Jurčič in Janko Kersnik. Ob Levstikovem *Martinu Krpanu* omenja njegovo mnenje, da se ima za vrhovnega učitelja in razsodnika, ob tem pa zapiše, da ga je upošteval celo

jezikoslovec Fran Miklošič. Kmecl predstavlja Josipa Jurčiča kot izredno nadarjenega epika in potem poudarja njegova dela *Deseti brat*, *Cvet in sad* ter *Doktor Zober*. Pri Janku Kersniku opiše svojevrsten subjektivizem, amalgamiranje iz slogovnega vrveža dveh ali treh desetletij, romantični realizem in idealni realizem. Od njegovih del pa izrecno navaja knjigi *Ciklamen in Jaro gospodo* ter s tem ostaja znotraj etablirane stroke.

V slovenski literarni klasiki II »nosijo zvonec« Josip Stritar, Ivan Tavčar in Simon Gregorčič. Zanimivo pa je, da ni nikjer, niti pred niti med niti po njih, okrepljen, pa tudi ne kako drugače poudarjen Simon Jenko – na kratko je omenjen le kot član vajevecev. Bralec se ob tem skorajda vpraša, da ni po malomarnosti morda izpustil kakšno stran ali dve knjige. Je pa zato omenjena Luiza Pesjak, a zgolj kot Stritarjeva dopisovalka. Dobro so opisani tudi razni listi, podlistki ali literarni časopisi, ki so izhajali v tem obdobju – priloga pri *Slovenskem narodu*, *Slovenski glasnik*, *štajerska Zora*, *Ljubljanski Zvon* in *Kres*.

Konec stoletja je zaznamovan z zatonom slovenske klasike. Kmecl tu diagnosticira slovensko duhovno stanje, odmik od Levstikovih programskih razmišljanj in programske utemeljitve realizma pri nas. Med drugim piše, da je v tem času Fran Celestin adaptiral za naše potrebe nekatere poglede ruske naturalne šole, z romanom Frana Govekarja *V krvi* pa razpoznava prisotnost zolajevskega naturalizma. Še pred tem so osemdeseta leta zaznamovali verzi Antona Aškercarja. Medtem ko meni, da je imel Simon Gregorčič smisel za ritmiko, pa zapiše, da je bil Anton Aškerc precej amuzičen. V tem delu knjige, kot v veliki večini tudi

drugje, je opaziti izreden nabor besedišča in pestrost Kmeclovega jezika – to potrjujejo dolgi odlomki in opisi karakternih lastnosti, opisovanja okolja, medsebojnih odnosov med literati, popis različnih konfliktov ipd.

Približno na polovici knjige ta prehaja v sodobno književnost in v »veliki pok subjektivizma ter v katastrofizem«. Gre za prehod iz 19. v 20. stoletje, za *fin de siècle*, baudelairovski *spleen* in dekadenco. Kmecl v uvod vložil slikovito Kierkegaardovo primerjavo za to obdobje, in sicer ga primerja z nabito polnim gledališčem, v katerem se občinstvo na smrt zabava, ker ne ve, da je stavbo že zajel požar; nihče se ne bo rešil. Zanimivo je, da ob najpomembnejših protagonistih tega obdobja, Dragotinu Ketteju, Josipu Murnu, Ivanu Cankarju in Otonu Župančiču, Kmecl uvodno navaja Antona Funtka in Frana Jakliča, a za njiju seveda ve, da sta manj nadarjena. Zatem natančno označi vse štiri avtorje moderne in njihovo miselno izhodišče opredeli z eno od Cankarjevih misli: »Moje oči niso mrtev aparat, moje oči so pokoren organ moje duše!« V svetu v tem času prevladujejo različne smeri, od simbolizma, imažinizma, nove romantike do parnasizma. Glede na to, da literarne ustvarjalke v tej knjigi niso ravno pogosto prisotne, je zanimiv zapis o delu Zofke Kvedrove, za katero piše Kmecl, da odkriva in gradi povsem nov slog – »prvoosebno, patetično retorično in skrajno subjektivnoizpovedno pisanje, intonirano s privzdignjeno svetopi-semsko maniro«. Podobne značilnosti najde tudi pri Ivanu Cankarju. Kmecl ne pozabi na omembo odličnega prevajalca in literarnega ustvarjalca Vladimirja Levstika, ki pa je žal ostal v Cankarjevi senci. Ko opisuje značilne

literarne poteze modernistov, kot so igrivost, brezobveznost, filozofska uglašenost verzov, hrepenenjski trenutki, življenjska vedrina, neteleološkost in neprogramiranost sprotnih trenutkov, poudari pomembnost Župančičeve poezije za mlade in to poimenuje z otroško literarno klasiko.

Kot samohodca tega časa sta navedena Alojz Gradnik in njegov nazorno-filozofski pesimizem, metafizičnost in posebna metaforika ter Fran Milčinski, za katerega piše, da je ob šaljivih zgodbah zajemal večino fabul iz sodnijskega in pravniškega sveta; ob komičnih portretih se je spustil tudi na »popolnoma blatna tla«.

Kot mistika v literaturi navaja Kmecl Stanka Majcna in ga razlaga s pomočjo Marje Boršnikove kot začetnika slovenskega ekspresionizma, za katerega je značilno, da je katastrofizem prenesel v območje mistike. Kot drugi pisec slovenskega ekspresionizma je naveden Ivan Pregelj. Za njegovo ustvarjalno energijo je po Kmeclu značilno razmerje med »tu in tam, med imanenco in transcenco, tukajšnjim, fizičnim ter metafizičnim, onostranskim, netelesnim svetom«.

Na poti v avantgardo ne pozabi na Antona Vodnika, Pavla Golio in Mirana Jarca. Posebej pa izpostavi Antona Podbevška in njegovega *Človeka z bombami*. Zanimiva je ne tako splošno znana omemba, da je bil Podbevšek pravzaprav bolj kot literarni ustvarjalec poseben kot recitator svojih pesmi.

Avtor knjige v nadaljevanju utemeljeno loči Kosovelovo delo od drugih avtorjev tega obdobja. Po opredelitvi podobnih

literarnih smeri v svetu, kjer pričenjajo pisati in ustvarjati nadrealisti, futuristi in dadaisti, postavi Srečku Kosovelu mesto znotraj subjektivistične skrajnosti v ekspresionizmu in konstruktivizmu.

Kot eden najprepoznavnejših presežkov avantgardistične smeri v dramati-ki je naveden Slavko Grum in njegov *Dogodek v mestu Gogi*. Opredelitve njegovega dela in sloga so označene z imeni ironična iluzija, katastrofičnost, odrekanje mimetični iluziji, v postopek pisanja so uvedene Freudove podmene, avantgardno eksperimentiranje in absurd.

Kot socialna ekspresionista pa sta na koncu navedena Tone Seliškar in kot »manj dodelan« še Mile Klopčič.

Temu sledijo pisci novega objektivizma. Tu je obravnavan Edvard Kocbek, in sicer kot ustvarjalec nove poetike, ki ga opredeljuje »metafizična predmetnost, veličastno prijazna preprostost in poudarjeno katoliška lirika«. Božo Vodušek je za Kmecla (po Kosu) predstavnik »zgubljene transcendence, obupa in porogljivega cinizma«. V zunanji zgradbi ugotavlja zanj, da se vrača k formi – sonetu, gazeli, rimi in metričnemu ritmu. Kot prozaista omenja Vladimirja Bartola, ki se ni imel ne za kristjana ne za marksista in je občudoval ničejansko voljo do moči, nesentimentalni um in je hladno, brezosebno razreševal enačbe sveta. Kmecl opredeljuje vse, česar ni v Vladimirju Bartolu opazil ali ni hotel zaznati Josip Vidmar, eden takratnih najpomembnejših literarnih kritikov.

Potem piše o obdobju, ki ga je literarna veda poimenovala socialistični

ali socialnokritični realizem in sem umesti Bratka Krefta, Miška Kranjca in Ludvika Mrzela. Kot ves čas tudi tokrat zariše temeljni zgodovinski okvir, ustanovitev nove države Srbov, Hrvatov in Slovencev, kjer postanemo Slovenci precej bolj samostojni kot v prejšnji habsburški monarhiji.

Temu obdobju sledi opazen vzpon romana in literatov, kot so Prežihov Voranc (zanj omenja značilno elementarni, surovo nepotvorjeni, nenarejeni, reportažni realizem pa tudi lirsko otožni pejsaž), France Bevk (tu ne pozabi omeniti, da je pomemben tudi kot pisec knjig za otroke) in Ivan Rob (znan po verzificiranih travestijah in parodijah).

Čas vojnega in povojnega obdobja po letu 1941 oziroma 1946 imenuje Kmecl »mobilizacija umetnosti«. Literati se večinoma ukvarjajo z uporništvom in revolucijo (Matej Bor – dvorni poet revolucije, Ivo Svetina – *Ukana*, Vladimir Kavčič – *Žrtve*). Med njimi sta omenjena tudi dva pesnika – Karel Destovnik Kajuh s plazovi razlomljenih, klicočih in viharjih vrstic, a tudi s klasično urejeno in mirno, celo sonetno obliko, kjer se kaže kot nežni izpovedovalec svojih poetičnih resnic, ter France Balantič – dolgo zamolčani pesnik mistične lirike, upodobljevalec skrivnosti boga, smrti in erosa ter odlični obvladovalec sonetne forme. Pri opisu teh ustvarjalcev je Kmecl podroben in natančen. Nekoliko nas le spet spomni na pisateljice, konkretno na Miro Mihelič, ki pa jo omenja le v zvezi s prepisovanjem Kajuhovih verzov.

Po koncu vojne se še nekaj časa nadaljuje poglobitni tok socialističnega in revolucionarnega realizma, ki pa ga najprej

pretrga opis izdaje Kocbekovega *Straha in poguma* z vprašanjem o razmerju do absolutnih vrednot človečnosti in relativnosti zgodovinskih dejanj ter opis pomembnosti Cirila Kosmača, ki ga avtor knjige opredeljuje kot pisca, ki je pripoved potopil v poetično melanholijo.

V petdesetih letih pride do bistvenih premikov s pesniki intimisti, kot so Kajetan Kovič, Janez Menart, Tone Pavček, Ciril Zlobec, Ivan Minatti, Lojze Krakar in še nekateri drugi. Med prozaisti izstopajo v okrepljenem tisku Lojze Kovačič (zapisano je, da je blizu malemu človeku in drobnim vsakdanjostim – to pa je tudi vse, kar izvemo o pisatelju, za katerega nekateri drugi, predvsem mlajši literarni zgodovinarji, menijo, da je morda celo največji od vseh sodobnih slovenskih literatov), Andrej Hieng (Kmecl piše, da izstopa od literarnega aktivizma predvsem po osebno fermentirani psihoanalizi ter po fabuliranju ideje apriornega, elementarnega humanizma), tu naletimo tudi na dva pisca iz t. i. zamejstva Borisa Pahorja in Alojza Rebulu; sledijo pa še Beno Zupančič, Ivan Potrč, Pavle Zidar, Ivan Mrak in Dominik Smole (pomembnost mu namenja zaradi uvajanja poetične drame in Camusove filozofije absurda). Kot najvidnejša lika sodobne poezije in tudi pisca poetičnih dram omenja Gregorja Strnišo in Daneta Zajca ter vztrajnega in skrajnega preizkuševalca novega avantgardizma Francija Zagoričnika, v območju filozofske in literarnoteoretične misli pa Tarasa Kermaunerja, o katerem ugotavlja, da poizkuša reinterpretirati slovensko dramatiko.

Knjigo zaključuje končni pogled na slovensko literaturo. V njem avtor razpravlja o tem, kako je sprva načrtoval

napisati zgodovino naše tisočletne literature kot poskus drugačnega gledanja nanjo, potem pa ugotavlja, da bi vse skupaj še najlažje imenovali zgodba slovenske literature in slovstva. S tem se vsekakor lahko strinjamo, še posebej glede na to, da so opisi in popisi literatov velikokrat dopolnjeni z različnimi citati, včasih pa je izpuščeno znanstveno precizno opisovanje slogovnih, stilnih ali oblikovnih značilnosti posameznih obdobj. Ker gre torej za »zgodbo« in ker je znanstvena natančnost namenjena bolj raznim uradnim literarnim zgodovinam in diskurzom o slovstvu, je takšen pristop pričakovan in dopusten. Vsak, tudi manj pozoren bralec, lahko opazi, da v tem delu ni kaj veliko govora o mladinski literaturi, a avtor knjige pač razloži, da se je tako odločil namenoma. Knjiga ni namenjena opisu t. i. polstandardnega žanra (kriminalke ipd.) ter ljudskega slovstva, zato je tudi delež tega zanemarljiv. Prav tako v knjigi tako rekoč ni opaziti naše zamejske literature. Zagotovo pa je potrebno upoštevati avtorjevo mnenje, da se s podrobnejšimi opisi literatur ukvarjajo že omenjene različne literarne zgodovine in zbrana dela slovenskih pisateljev.

Res je, da so tako rekoč spregledane literarne ustvarjalke in da med sodobnimi avantgardnimi avtorji, razen Francija Zagoričnika, ni omenjen recimo niti Tomaž Šalamun, z razlago, da je potrebna (še – op. p.) večja časovna distanca, a drži tudi to, da pišemo o enem najbolj priznanih literarnih zgodovinarjev pri nas, o avtorju knjige, ki je napisana zanimivo, z mnogimi podrobnostmi, v izrednem jezikovnem slogu, značilnem za Matjaža Kmecla, z upoštevanjem temeljnih meril, kot

so zgodovinski vidik, vidik obdobj, različnih stilov, različnih filozofskih pogledov in kulturnih gibanj v svetu, literarnih smeri in tokov. Bralcu je tako na voljo še eno delo o naši literarni zgodovini in slovstvu. Vsekakor v eni knjigi, eni zaključeni besedi, priročno in primerno za nadarjenega

bralca tovrstne znanstveno-esejistične literature.

Zoran Pevec

Strokovna knjižnica Cinkarne Celje
zoran.pevec@guest.arnes.si

Darko Dolinar: *Med književnostjo, narodom in zgodovino: razgledi po starejši slovenski literarni vedi*. Celje, Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba, Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007, 336 strani.

Že natančnejši pregled Dolinarjeve zbirke razprav – nekatere so že bile objavljene bodisi v jezikoslovnih oz. književnih revijah bodisi v časopisu, pa tudi v zborniku (*Razvoj slovenske etnologije od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj*) – prikazuje, da se je avtor lotil nadvse dobrodošli literarnovednih vprašanj, ki zamejujejo pretekli čas, tj. čas, ko se je literarna veda šele pričnjal formirati. Darko Dolinar, avtor monografij *Pozitivizem v literarni vedi* (1978), *Hermenevtika in literarna veda* (1991) in številnih razprav o literarni vedi in literarni zgodovini (mdr. *Spremembe paradigem v novejši slovenski literarni vedi* (1994), *Brižinski spomeniki kot problem slovenske literarne zgodovine* (1996), *Poskus o temeljnih opredelitvah literarne vede* (1997), *O literarnozgodovinski metodi Marje Boršnik* (2006)), danes predstojnik Inštituta za slovensko literaturo in literarne vede na ZRC SAZU, je svoje najnovejše delo razdelil na tri večja poglavja ali temeljna vprašanja literarne vede – izvzemajoč uvodni del, so to vprašanja o predmetu in metodah,

o institucijah in nazadnje o literarnih zgodovinarjih, ki so tako ali drugače sooblikovali slovensko literarno vedo.

Ves čas je prisotno avtorjevo kritično razpravljanje, ki se kaže že v uvodnem delu (ki je, mimogrede, zelo natančno razdelan), kjer med drugim pojasnjuje pomemben segment študije, tj. tematsko usmeritev: »Odločitev za slovensko območje ne pomeni, da želimo našo literarno vedo obravnavati kot svojevrsten, samoroden pojav ne glede na njegove evropske vzporednice, povezave in zglede, saj bi bil tak poskus vnaprej obsojen na propad. Nasprotno, širši kontekst je ves čas prisoten, posamezna izvajanja so formulirana tako, da molče kažejo nanj, ponekod ga tudi izrecno priključujejo« (str. 11). V nadaljevanju jasno nakaže časovno omejitev obravnave, tj. čas od sredine 19. stoletja do sredine 20. stoletja, tu in tam poseže čez to razmejitev.

Zbirka razprav prinaša vpogled v življenje in delo vseh tistih osebnosti, ki so pisale slovensko literarno vedo, in pregled dogodkov, ki so bili ključni pri